

TIMBRO RAPPORT 3/98

Väl mätt men fel tänkt

– kvinnomaktutredningen ser inte individerna

summerat

Sverige är inget jämställt land. Det har utredarna i Kvinnomaktutredningen kommit fram till efter ett par års arbete. Utredningen tar upp en rad perspektiv på könsskillnaderna: lönediskriminering, diskriminering vad gäller tillsättning av högre tjänster, ojämlikhet i hemmet etc. Om det inte är resultatet av en välplanerad manlig komplott, så tycks det vara resultatet av många små beslut, som sammantaget skapat ett system som förmodligen ingen önskat.

I denna analys av utredningen finner rapportförfattaren att det är en bild de allra flesta kan hålla med om.

Men när utredningen går från analys till åtgärdsförslag upphör verklighetskontakten och de ideologiska förtecknen blir tydliga.

Medan kvinnor i USA mestadels arbetar i privat sektor har svenska

kvinnor i huvudsak varit hänvisade till offentlig sektor eftersom sociala tjänster inte tillåts vara privata. Kommun och landsting har haft monopol som arbetsgivare och därmed kunnat hålla tillbaka lönerna.

Trots att ensidigheten varit en bidragande orsak till kvinnornas lägre löner förespråkar utredningen ännu mer av offentliga lösningar. Den genomsyras av en övertro på statligt tvång och misstror kvinnors egna möjligheter.

Utredningen saknar nya frågeställningar och är en repris från 70-talet. Därför är den en besvikelse, inte minst för unga kvinnor, som säkert har svårt att känna igen sig i den slitna politiserade argumentationen.

rapportförfattaren

ISOBEL HADLEY-KAMPTZ är frilansskribent och studerar hebreiska på Uppsala universitet.

För ytterligare information kontakta Isobel på isobelh@hotmail.com.

Kvinnomaktutredningen som sådan har varit ett försök att ta vardagliga problem på allvar. De skrifter man producerat under de två åren utredningen pågått är imponerande läsning och ger många ganska obehagliga bilder av jämställdheten i vårt land.

Kvinnor som grupp tjänar mindre än män (även i heltidstjänst), utför mer obetalt arbete, men mindre betalt dito och tar det övergripande ansvaret för barn och hem. Detta är en av de viktigaste baserna för diskriminering av kvinnor, menar utredningen. Resultatet blir inte bara en skev fördelning av tid i hemmet, utan det påverkar också yrkeslivet. Kvinnor är i stor utsträckning hemma med sina små barn (fäder tar ut i genomsnitt 30 dagar av föräldradledigheten) och arbetar ofta deltid till dess att barnen når tonåren och får på så sätt både sämre löneutveckling och senare sämre pension än män.

För kvinnor med högre karriärambitioner skapar det problem att män sällan ställer upp på hemmfronten på samma sätt som kvinnor, i alla fall tidigare, gjort för sina män i samma situation.

Staten exploaterar kvinnor

Områden som betraktas som kvinnliga, d v s omvårdnad av barn, sjuka och gamla är monopoliserade av den offentliga sektorn, vilket har lett till lägre löner och sämre status för alla de kvinnor som arbetar där.

Utredningen säger faktiskt rent ut att "offentlig sektor exploaterar kvinnor", vilket låter drastiskt, men tyvärr bara är alltför sant. Genom att kvinnor som vill arbeta med omvårdnad (och det vill uppenbarligen ganska många) bara har en arbetsgivare att gå till har de redan i utgångsläget en dålig förhandlingssituation.

Möjligheten för en kvinna med stor social och omvårdande fallenhet att starta ett företag och tjäna pengar, är försumbar i förhållande till en man med begåvning för huskonstruktion. Ekonomiskt lika möjligheter för kvinnor och män kan knappast sägas gälla om de formella hindren för fri verksamhet inom "kvinnliga" områden är så mycket

högre än inom "manliga".

Diskriminering av typen "olika lön för lika arbete", finns knappt i Sverige längre. Bland arbetare på samma arbetsplats med lika arbetsuppgifter är löneskillnaden mellan könen cirka en procent, bland tjänstemän något högre. Vad som däremot finns är skillnader mellan köns-typiska yrken, som t ex mellan vårdyrken och industriyrken. De löne-

”

Är herrarna i svenskt näringsliv så mycket mer benägna att diskriminera än sina amerikanska kolleger?

skillnader som finns har ofta naturliga orsaker, d v s de lägre lönerna i offentlig sektor, den lägre ambitionsnivån för många kvinnor med små barn, och att kvinnor i mindre utsträckning har riktigt höga tjänster.

Men även när man rensat bort alla dessa faktorer finns skillnader kvar.

Fler kvinnor i topp i USA

Kvinnor verkar diskrimineras i de högre divisionerna inom näringslivet. Här skiljer sig Sverige på ett beklagligt sätt från länder som på andra områden tycks mindre jämställda än vi. Av de 100 största företagen i Sverige sitter det en kvinna i styrelsen på endast 22. Motsvarande siffra för USA är 95.

Är kvinnor i svenskt näringsliv alltså så mycket mindre begåvade, intresserade och framåt än sin amerikanska medsystrar? Eller är herrarna i svenskt näringsliv så mycket mer benägna att diskriminera än sina amerikanska kolleger?

En delförklaring är att svenska kvinnor varit hänvisade till offentlig sektor. I USA har kvinnor i huvudsak arbetat i privat sektor eller inte alls, och alltså slagit sig in i näringslivet på ett annat sätt än svenska kvinnor. Men lika viktiga är, tror jag, de strukturella skillnaderna mellan svenskt och amerikanskt näringsliv.

Det amerikanska samhället är i sig

mer pluralistiskt än det svenska, och även om det inte är utan problem syns etniska och andra minoriteter på ett annat sätt där, om inte annat för att de till sitt antal är så många fler.

En minoritet på två procent i USA är helt enkelt betydligt fler än en procentuellt sett lika stor minoritet här. Det innebär i sin tur att en så liten grupp kan vara viktig som marknad för ett ganska stort antal produkter. Och sammantaget visar detta att många amerikanska företag inte bara låter bli att diskriminera icke-vita, icke-män, de uppmuntrar tvärtom minoriteter i företaget för att det är bra för affärerna. En marknadsförare som själv är homosexuell förstår bättre hur man skall nå ut till homosexuella köpare, liksom en svart tv-journalist ofta ökar antalet svar-ta tittare.

Nu är kvinnor förvisso inte en minoritet på samma sätt som etniska eller sexuella minoriteter, utan endast i sitt tidigare förhållande till makten. Ofta fungerar ovanstående logik även här – kvinnor säljer bra till andra kvinnor – men inte alltid. Vad det borde handla om är snarare ett rent kompetensekonomiskt resonemang. Kvinnor och män är som grupper betraktade lika smarta, alltså borde andelen supersmarta kvinnor vara lika hög som andelen supersmarta män. Om man diskriminerar kvinnor, kommer konkurrenten att få fler supersmarta medarbetare. Det är inte bra för affärerna.

En annan viktig skillnad är ägarpluralismen. Företag i USA har många olika ägare utan inbördes maktförhållanden. Det gör att många olika företagskulturer blomstrar, eftersom olika personer och typer av personer bestämmer. Det skapar en rimlig konkurrens om de bästa medarbetarna, vilket i sin tur leder till pluralism. I sin tur innebär det att det inte gör så mycket om ett visst företag diskriminerar en viss grupp, för det finns massor av andra företag att vända sig till. Dessutom riskerar det företag som diskriminerar att gå mindre bra, just p g a detta.

Liten elit i Sverige

I Sverige däremot, har vi, milt uttryckt, liten ägarspridning i stora

företag. Mindre milt uttryckt styr ungefär ett dussin personer alla stora svenska företag. Det är besvärligt. Det är besvärligt för att den innovativa kraft som krävs i ett modernt näringsliv lätt stagnerar i en så liten krets. I värsta fall kan det leda till att alltför nya och främmande idéer förkastas utan prövning. Det är också besvärligt för att det lätt leder till att vissa typer av personer diskrimineras och andra typer premieras utan att vara de bästa. Båda dessa aspekter leder på sikt till att företagen tappas konkurrenskraft.

Vissa menar att dessa problem kommer att ordna sig med tiden. De menar att det finns få kvinnliga chefer inom svenskt näringsliv, för att få kvinnor gick på Handels och KTH för 30 år sedan, när dagens manliga chefer gjorde det. Mycket ligger säkert i det resonemanget, men frågan är om det är hela sanningen.

Men är den lilla svenska näringslivseliten verkligen negativ till kvinnor? Om den inte är det borde det inte spela någon roll att det är så få som bestämmer. Tja, det kan vi förstås inte veta, bara spekulera i. Men faktum är att bara en av Sveriges stora finansfamiljer någonsin representerats av en kvinna, nämligen familjen Johnson av Antonia Ax:son Johnson. Ingen kvinna i familjen Wallenberg har nått en hög finansiell position.

Sveriges förmodligen ekonomiskt mäktigaste man, Peter Wallenberg, säger att det är orättvist att påstå att han skulle vara negativ till kvinnor. Han har själv matchat fram flera kvinnor som inte hållit måttet, men han menar att kvinnor inte är så intresserade av att ta på sig det stora ansvar det innebär att sitta i en styrelse, speciellt inte sedan de fött barn. Andra manliga styrelseproffs inom Wallenbergsfären säger att det är naturligt att man rekommenderar sina jakt- och tenniskontakter till högre poster, och att så länge ägarna inte kräver fler kvinnor blir det förmodligen inte heller så (*Dagens Industri*, 9 maj 1996).

Är allt så förfärligt?

Allt är emellertid inte elände, inte ens på detta område. I det allmänna

mediegråtandet faller positiva sidor bort. En siffra som slagits upp stort är att 25 procent av svenska koncernchefer har hemmafru. Vad som inte sagts är däremot att närmare hälften av dem har fruar som också är chefer. Och om den manlige chefens egen fru är chef borde han väl inse att även kvinnor klarar det uppdraget?

Vad man i utredningen underlåtit att undersöka är i hur stor utsträckning dessa hushåll anlitar privata hushållstjänster, vilket hade varit intressant att få veta.

Det är lätt att bli upprörd över den statistik kvinnomaktutredningen visar, och över verkligheten bakom den. Men är allt så förskräckligt?

”

Kvinnomakt handlar väl inte bara om makt över andra, utan också om makt över sig själv.

Jag tror att många, speciellt unga kvinnor, har svårt att ta till sig utredningen som helhet, just på grund av dess massiva negativa slutsatser. Visst, det är säkert sant, allt det här, men finns det ingenting alls som är bra? Och eftersom det i de allra flesta unga kvinnors liv finns saker som är bra, som har blivit mycket bättre sedan deras mödrar var unga, måste stora delar av deras verklighet finnas utanför det undersökta.

Ta hemarbetet som ett exempel. Det står faktiskt i utredningen att ca 3/4 av unga kvinnor utan barn säger att man delar lika eller nästan lika på hemarbetet. Är inte det positivt? Att unga män vill ta hand om sina barn framgår av utredningen. Varför har inte det uppmärksamats? Och var finns nya frågeställningar som hur ofta kvinnor bjuder män på krogen, eller säger nej till sex, eller vad som helst? Unga kvinnor i dag är mer självständiga än tidigare, och kvinnomakt handlar väl inte bara om makt över andra, utan också om makt över sig själv.

70-talsretorik i repris

Det har påpekats att denna utredning

i stort sett är identisk med Anna-Greta Leijons jämställdhetsdelegation på 70-talet, både frågor och svar. Det visar att något är fel. De flesta skulle nog säga att det är mer jämställt i dag än för 25 år sedan, och om utredningen inte visar det, har man nog inte ställt helt rätt frågor.

Om vi ändå konstaterar att utredningen, inom det område den valt att hålla sig, visar på väsentliga problem, kan man fundera över de lösningar den föreslår. Och då blir jag riktigt besviken.

Efter intressanta analyser av offentlig sektors menliga inverkan på kvinnors löner och yrkesstatus, av den ojämna fördelningen av speciellt omvårdnaden om barnen, och kvinnors ökade beroende av välfärdsstaten, kommer förslag på vad? Jo, man skall inrätta en permanent jämställdhetsutredning, jämställdhetsmärka företag och skärpa jämställdhetslagen.

Var finns skattelättnader för hushållstjänster, som skulle avlasta många dubbelarbetande kvinnor? Var finns konkurrensut-sättning av offentlig sektor, som enligt utredningens egen analys exploaterar kvinnor? Var finns uppmuntran till kvinnliga förebildsprojekt, som hittills visat sig effektiva för att höja kvinnors självkänsla? Varför tror man fortfarande att staten och endast staten kan motverka fördomar om kvinnor? I biståndssammanhang talar man numera om att ren hjälp snarast stjälpes, att man skall bidra med hjälp till självhjälp. Det tycks inte gälla för svenska kvinnor, som inte anses kapabla att ens välja om de vill anställa någon som tar hand om tvätten.

Om man börjar med jämställdhetsmärkningen, som fått stort utrymme i media, vet utredningen inte riktigt hur det skall gå till, men man vill skapa en möjlighet för konsumenter att välja jämställda banker och för det offentliga att anlita jämställda företag vid upphandling.

Nu har jag i och för sig ingenting emot att man mäter företag på det här sättet, men jag tror inte att det kommer att få någon effekt, och frågan är om det är rätt sak att satsa skattemedel på.

Utredningen menar att miljömärkning haft effekt för vilka produkter människor väljer, och det är säkert sant. Som exempel tar man klorblekt papper, och visst, det upphörde nästan helt i slutet av 80-talet på grund av konsumenttryck. Men den kampen fördes för tio år sedan, när detta var något nytt. I dag, när marknaden är översvämmad av KRAV och Gott Miljöval och svanen och falken och pandan och rättvisemärkning och frigående höns-märkning, finns det inte lika mycket utrymme kvar. Vem kan välja mellan att hålla på miljön, kvinnorna, de utrotningshotade djuren, de glada kossorna eller de utsatta barnen?

Vad gäller märkning av kommuner, som också föreslås, blir det snabbt en ideologisk fråga. Är en jämställd kommun en som har hög skatt och generös barnomsorg eller en som subventionerar hushållstjänster?

Vad som skall vägas in här är enligt rapporten dessutom andelen kvinnor och män i könstypiska yrken, fördelningen av förmögenhet i kommunen, fördelningen av kulturutgifter m m. Är det jämställt att ha hög kulturbudget? Eller är det så att den skall gå till kvinnlig kultur? Och hur skall kommunen påverka kvinnors och mäns förmögenhet? Skall rika av överrepresenterat kön helst flytta, eller skall man extrabeskatta dem för en rättvisare förmögenhetsfördelning mellan könen?

Utredningen hänvisar till en bok som kom ut i USA för ett år sedan, *The feminist dollar*, och menar att det är ett utmärkt sätt att sprida jämställdhetsmärkning. De glömmor dock den viktiga aspekten att boken kom ut på ett vanligt bokförlag, och

inte föregicks av någon statlig undersökning. En sådan bok skulle enkelt kunna komma ut i Sverige också, flera förlag skulle säkert vara intresserade, men varför måste staten ta alla initiativ? De två kvinnor som skrivit *The feminist dollar*, Phyllis och Katz, har velat visa på ett sätt att hjälpa jämställdheten på traven. Deras kategorier och bedömningar står bara för dem själva. Det är något helt annat än om staten stiftar lagar och utfäster kriterier på vad som officiellt sett är att betrakta som jämställda (goda) och sexistiska (onda) företag.

"Jämställdhetsindustriella komplexet"

Den permanenta jämställdhetsutredningen är ännu mer patetisk. Förutom det käcka namnet ALVA (Arbete, Liv och Valfärd åt Alla) är det svårt att se nyttan. Visst, kunskap är alltid bra, men frågan är om av skattepengar permanentavlönade kvinnoforskare verkligen kommer att öka jämställdheten så mycket att det är värt det.

Det ligger mycket i begreppet "det jämställdhetsindustriella komplexet". Jämställdheten tycks ha fått sin egen intressegrupp, och i den ingår inte i första hand de diskriminerade kvinnorna och männen.

Det finns bra förslag i utredningen också, som att man skall uppmärksamma alla barns speciella behov i skolan. Det borde inte vara något nytt, men det är nu fortfarande så att flickor ofta får mindre uppmärksamhet, trots att lärarna borde veta om problemet. Den emfas varmed utredningen understryker att könsskillnader finns och bör tas tillvara är dock oroväckande. Det kan

lätt leda till att de pojkar och flickor som inte passar in i könsmonstret faller igenom. Skolan bör ta tillvara varje barns specifika behov och begåvning, punkt. Oavsett vilket kön, eller vilken etnisk eller social bakgrund barnet har.

Övertro på statlig tvångsmakt

Alla förslag utredningen lägger fram går på ett eller annat sätt ut på att staten skall bestämma, reglera, utreda, eller bara allmänt påverka människor. Jag tror bara att det fungerar till en viss gräns. Naturligtvis måste staten lagstifta mot formella könsmissiga hinder inom t ex arbetsmarknaden. Man ska också se till att lagarna följs, och för att göra det måste polis och domstolar ha stort stöd.

Men könsdiskriminering handlar i grunden om fördomar och det kan man inte, och bör inte, lagstifta om. Om (och jag menar om) Peter Wallenberg tycker att kvinnor skall hålla sig vid spisen eller i barnkammaren är det hans rätt i det demokratiska Sverige att tycka så. Vi kan i sin tur tycka att han, eller andra män, är hemska om de tycker så, men vi bör inte sätta dem i fängelse för deras åsikter.

Jag tror faktiskt på jämställdhetsarbetet i det lilla, att kvinnor, enskilt och i grupp, kan ta kontroll över sina liv. Det finns vissa hinder på vägen, men det staten bör göra är att i så stor utsträckning som möjligt underlätta för kvinnors och mäns frigörelseprocess, snarare än att påstå sig ta hand om oss varje steg på vägen.

Ett steg skulle vara att ta bort den enda kvarvarande statligt sanktionerade könsdiskrimineringen, nämligen monopolet på vård och omsorg.

Timbro har till uppgift att fördjupa diskussionen om det fria samhället och marknadsekonomin.

Timbro grundades 1978 och ägs av stiftelsen Näringslivets Fond.

MYTERNA OM VÄLFÄRDEN
Isobel Hadley-Kamptz testar dina kunskaper om välfärd och skatter (nr 2/98).

FÖRLAMANDE OM FÖRETAGANDE
Bengt Ludvigsson granskar färsk ESO-skrift om egenföretagande (nr 1/98).

FOLKETS RÄTT ATT KÖRA BIL
Magnus Nilsson klär av elitens motiv till sin bilfientlighet (nr 16/97).

VAD LÄR LÄROMEDLEN?
Anders Hall visar att skolböckerna är vinklade och föräldrade (15/97).

FRIVILLIGT ARBETE BARA KOMPLEMENT?
Mikael Anjou kartlägger frivilligorganisationernas syn på sig själva (nr 14/97).

För innehållet i denna rapport svarar författaren. Rätt att citera har den som uppger källan.

Redaktör: Dick Erixon. ISSN 1103-7644. För ytterligare upplysningar: Timbro, Box 5234, 102 45 Stockholm

tel 08-587 898 00, fax 08-587 898 55, e-post: info@timbro.se. Alla rapporter finns i fulltext och med sökfunktion på www.timbro.se